

OPERATYVINĖS VEIKLOS TEORINIS IDENTITETAS

Dr. Kęstutis Šimkus

Asistentas Petras Tarasevičius

Lietuvos teisės universitetas, Policijos fakultetas, Operatyvinės veiklos katedra
Valakupių g. 5, 2016 Vilnius
Telefonas 74 06 15
Elektroninis paštas ovk@ltu.lt

Pateikta 2002 m. gegužės 23 d.

Parengta spausdinti 2002 m. birželio 25 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto Psichologijos katedros profesorius habil. dr. Viktoras Justickis ir šio Universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėjas dr. Alvydas Barkauskas

S a n t r a u k a

Ilgą laiką operatyvinė veikla ir operatyvinės veiklos teorija buvo ne viešo pobūdžio ir dažnai atskiros operatyvinės veiklos kategorijos žinybinio teisinio reguliavimo klausimais prieštaravo pagrindinėms žmonių teisėms bei laisvėms. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę atsirado esminių operatyvinės veiklos įgyvendinimo demokratinėje ir totalitarinėje valstybėje neatitikimų. Operatyvinės veiklos bei operatyvinės veiklos teorijos plėtojimui didelę įtaką turėjo Lietuvoje prasidėjusi teisinė reforma ir prasidėjęs Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą procesas, nes atsirado poreikis senas mokslo kategorijas keisti naujomis.

Šio straipsnio nagrinėjimo objektas yra operatyvinės veiklos teorija, o bendras mokslinių tyrimų tikslas – pritaikius istorinį, loginį–lyginamąjį ir sisteminę analizės metodus išanalizuoti bei apibendrinti mokslinius teiginius, pagrindžiančius operatyvinės veiklos teorijos identitetą, taip pat nustatyti veiksnius ir aplinkybes, turinčius įtakos pažangiam operatyvinės veiklos teorijos plėtojimui.

I ž a n g a

Visų mokslų teorijoms būdingos integracija ir diferenciacija. Tuo pasižymi ir operatyvinės veiklos teorija. Teigiama, kad operatyvinės veiklos teorija atsirado iš kriminalistikos, o kriminalistika savo ruožtu atsirado iš baudžiamojo proceso, tačiau šis klausimas diskutuotinas. Operatyvinės veiklos teorijos apraiškų galima aptikti 600 m. prieš mūsų erą žymaus kinų filosofo Sun Dzin traktate „Karo menas“, kuriame jis aprašė visas pagrindines žvalgybinės veiklos nuostatas [1, p. 113]. Kriminalistikos istorijos tyrėjai teigia, kad kriminalistikos pradininku Prancūzijoje laikomas „Siurte“ organizacijos įkūrėjas E. F. Vidokas, kuris organizavo agentūrinį žvalgybinį darbą ir nusikaltimams atskleisti panaudojo slaptuosius bendradarbius, kitaip tariant, pradėjo vykdyti operatyvinę veiklą bei taikė vieną iš operatyvinės veiklos metodų [2, p. 15]. JAV kriminalistikos pradininku laikomas nacionalinės seklių agentūros įkūrėjas A. Pinkertonas, kuris tam, kad sėkmingai atskleistų nusikaltimus, panaudojo legendas, maskavimosi priemones, taip pat tam tikrus žvalgybinio pobūdžio veiksmus, pavyzdžiui, detektyvų įterpimą į nusikalstamas struktūras siekiant gauti informacijos, padedančios atskleisti bei užkardyti nusikaltimus [2, p. 82].

Operatyvinės veiklos teorija tam tikru metu buvo labai susijusi su kriminalistika, tačiau šiuo metu ji integruojasi į baudžiamąjį procesą.

Reikia pripažinti, kad Lietuvoje operatyvinės veiklos teorija, kaip ir pati operatyvinė veikla, yra perimta iš buvusios Tarybų Sąjungos. Daugelis tuometinių tarybinių operatyvinės

veiklos mokslininkų išsamiai nagrinėjo operatyvinės veiklos teorijos problemas, savo moksliniuose straipsniuose, monografijose ir vadovėliuose įrodinėjo jos savarankiškumą.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę neišvengiamai turėjo pasikeisti tiek operatyvinės veiklos teorija, tiek ir pati operatyvinė veikla. Operatyvinės veiklos teorijos pasikeitimus nulėmė visiškai pasikeitę socialiniai ir ekonominiai santykiai, be to, atsirado esminių neatitikimų tarp operatyvinės veiklos įgyvendinimo demokratinėje ir totalitarinėje valstybėje.

Visiems žinoma, kad Tarybų Sąjungos laikais operatyvinė veikla buvo ne viešo pobūdžio ir su operatyvinės veiklos teorijos laimėjimais galėjo susipažinti tik ribotas visuomenės narių skaičius, tuo tarpu kitai visuomenės daliai tai buvo paslaptis.

Kadangi beveik visa operatyvinė veikla buvo sureguliuota slaptais poįstatyminiais žinybiniais norminiais aktais, t. y. įsakymais, instrukcijomis, kurie neretai prieštaravo pagrindinėms žmonių teisėms ir laisvėms, operatyvinės veiklos teorija dažnai buvo plėtojama neatsižvelgiant į tai. Be to, perdėtas operatyvinės veiklos įslaptinimas labai trukdė operatyvinės veiklos teorijoje panaudoti kitų mokslų teorijų laimėjimus bei naujoves.

Tačiau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę padėtis visiškai pasikeitė ir operatyvinės veiklos mokslininkų bei patyrusių praktinių darbuotojų pagrindiniu uždaviniu tapo naudingų mokslo laimėjimų, taip pat teigiamos patirties perėmimas ir panaudojimas kuriant šiuolaikinę operatyvinės veiklos teoriją bei įstatymuose įteisinant operatyvinę veiklą. Žinoma, anų laikų stereotipai egzistuoja ir šių dienų operatyvinės veiklos praktikoje, o tai labai trukdo plėtoti pažangią operatyvinės veiklos teoriją.

Svarbu paminėti, kad per šiuos vienuolika nepriklausomybės metų operatyvinės veiklos teorijos plėtojimas labai priklausė nuo bendro teisės mokslo plėtojimo Lietuvoje.

Įvairiose pasaulio valstybėse yra labai skirtingas atskirų mokslo sričių išvystymo lygis. Tai labai priklauso nuo to, kokioms mokslo sritims valstybė teikia pirmenybę sudarydama palankiausias sąlygas (atitinkamą finansavimą, paramą ir t. t.), ir kokį poveikį valstybės ir visuomenės gyvenimui daro atskirų mokslo sričių laimėjimai, plėtros tempai.

Praeina gana ilgas laiko tarpas, kol tam tikros atskirų teorijų idėjos ir teiginiai prasišverbia į žmonių sąmonę ir tampa priimtini bei naudojami. Tačiau atskirų mokslo sričių plėtojimo susilpnėjimas, neprisitaikymas prie besikeičiančių socialinių ekonominių sąlygų labai dažnai skaudžiai atsiliepia valstybės raidai bei kasdieniniam visuomenės gyvenimui. Operatyvinės veiklos teorija yra ta mokslo sritis, kurios plėtros tempai turi tiesioginę įtaką visuomenės ir valstybės gerovei.

Galima daug diskutuoti apie tai, kad svarbiu kriterijumi vertinant operatyvinės veiklos teorijos bei jos plėtojimo reikalingumą vertėtų laikyti nusikalstamo pasaulio sėkmingą prisiitaikymą prie naujų sąlygų, naujų nusikaltimų darymo bei jų maskavimo būdų atsiradimą, spartų organizuotų nusikalstamų struktūrų profesionalizmo, žvalgybinės veiklos tobulėjimą ir pan. Kadangi šio straipsnio tema – operatyvinės veiklos teorinis identitetas, toliau bus analizuojama operatyvinės veiklos teorijos samprata, pagrindiniai jos bruožai bei ypatumai.

I. Operatyvinės veiklos teorijos samprata ir jos specialiųjų sąvokų analizė

Norint išnagrinėti bei pateikti „operatyvinės veiklos teorijos“ sąvoką būtina gerai žinoti, kaip apskritai mokslinėje literatūroje suprantama mokslinė teorija. Labai daug autorių nagrinėjo mokslinės teorijos esmę bei pateikė įvairių jos apibrėžimų. Vieni teigia, kad mokslinė teorija – tai tam tikra tarpusavyje susijusių sąvokų bei teiginių apie jos tiriamus objektus sistema [3, p. 29], kitų manymu – tai mokslo žinių sistema, aprašanti ir paaiškinanti tam tikrų reiškinių bei tam tikroje srityje ištirtų dėsningų ryšių visumą [4, p. 504].

Autorius B. Bitinas teigia, kad bendriausiu atveju „teorijos“ sąvoka reiškia tos ar kitos mokslo krypties, šakos pagrindinių idėjų sistemą, t. y. tarpusavyje susijusius mokslo faktus, empirinius dėsnius, kurie yra pavieniai bendrųjų (teorinių) dėsnių atvejai [5, p. 66].

Nesunku pastebėti, kad autoriai anksčiau pateiktuose mokslinės teorijos apibrėžimuose pabrėžia tik gnoseologinį jos struktūros elementą, tačiau kiekviena mokslo teorija apima du struktūrinius elementus: gnoseologinį (objektyvias žinias) ir metodologinį (jų įsigijimo būdus ir

priemonės). Atsižvelgiant į tai, kuris šių struktūrinių elementų apibrėžiant mokslą labiau pabrėžiamas, galima suformuluoti skirtingus mokslo teorijos apibrėžimus.

Anot prof. A. Vaišvilos, kai pirmumas teikiamas pačioms mokslo žinioms, tada mokslas (teorija) yra objektyvių žinių apie tikrovę sistema; jeigu pirmumą teiksime metodui, tai mokslą reikės apibrėžti pabrėžiant ne jo rezultatus (žinias), o tų žinių įgijimo procedūras, pačią pažintinę, tiriamąją žmonių veiklą. Pirmenybę suteikus pažintinei veiklai pirmumą jau reikės teikti jos priemonėms – metodams, nes tik jais remiantis įmanoma vykdyti pažintinę veiklą [6, p. 31].

Mokslinio racionalumo ir ekonomiškumo požiūriu reikšminga tai, kad tais pačiais metodais savo problemas gali tyrinėti skirtingi mokslai. Mokslų yra daugiau negu konkrečių metodų ir tuos pačius metodus taiko daugelis mokslų [6, p. 32]. Operatyvinės veiklos teorija neturi kokio nors specialaus tik jai vienai būdingo metodo ir dažniausiai ji taiko tuos pačius mokslinio pažinimo metodus, kuriuos taiko ir kitos mokslo teorijos.

Mokslinio pažinimo metodų, kuriuos taiko operatyvinės veiklos teorija tiriant organizacines, valdymo, operatyvines taktines ir kitas operatyvinės veiklos problemas, yra gana daug ir, be abejonės, tyrėjui, tiriančiam operatyvinės veiklos teorijos problemas, labai svarbu juos pažinti ir nustatyti jų taikymo operatyvinės veiklos teorijoje ypatumus. Tai labai svarbus klausimas, tačiau tai yra atskiro mokslinio nagrinėjimo tema.

Toliau pateikdami „operatyvinės veiklos teorijos“ sąvoką pabrėšime ir gnoseologinį jos struktūros elementą, nes mokslo teorijos apibrėžime išskiriant pažinimo metodus pateikiami požymiai, vienijantys skirtingas mokslines teorijas, o mūsų tikslas – įrodyti operatyvinės veiklos teorinį identitetą, įvardyti bruožus, išskiriančius ją iš kitų mokslų teorijų.

Operatyvinės veiklos teorija – tai mokslo žinių sistema, aiškinanti operatyvinę veiklą, jos metodų ir priemonių taikymą, atskleidžianti pagrindinius jos plėtojimo dėsningumus užtikrinant pagrindines žmonių teises ir laisves bei garantuojant valstybės ir visuomenės saugumą.

Mokslo teorijos struktūros tyrimą tikslinga pradėti pagrindinių jos sąvokų analize ir teorinių bei empirinių sąvokų tarpusavio ryšių bei skirtumų nustatymu [7, p. 157].

Teigiama, kad specialių sąvokų sistemų buvimas sudaro kiekvienos teorijos pagrindą, nes būtent atskiros sąvokos jungia atskiras jos dalis bei elementus ir nustato tam tikrą jų tvarką. G. I. Ruzavinas aprašė pagrindinius, būtinus elementus, būdingus visoms teorijoms. Jis teigia, kad vienas iš tokių elementų – tai pagrindinės sąvokos, esminiai dėsniai bei nuostatos, išreiškiančios tam tikrus idealizuoto modelio abstrakčių objektų ryšius bei santykius [8, p. 14].

Kaip atskiros sąvokos operatyvinės veiklos teorijoje, kaip ir bet kurioje kitoje teorijoje, panaudojami tam tikri idealizuoti objektai, moksliniai faktai, atskiros visuomeninių santykių rūšys ar socialiniai reiškiniai. Minėtos sąvokos padeda abstrakčiai, idealizuotai suprasti operatyvinę veiklą kaip atskirą reiškinį, išskirti atskirus jos elementus bei jų tarpusavio ryšį. Būtent sąvokomis apibendrinami ir fiksuojami mokslinio pažinimo rezultatai.

Apibūdinant operatyvinės veiklos teorijoje vartojamas specialias sąvokas svarbu pasakyti, kad:

- a) šių sąvokų dialektinis tarpusavio ryšys bei jų tobulinimas atspindi operatyvinės veiklos, kaip savarankiško socialinio reiškinio, tikrumą ir prieštaravimus;
- b) šios sąvokos įvardijamos tam tikrais pavadinimais, kurie suprantami kaip teisės mokslo terminai, tiksliai apibūdinantys operatyvinėje veikloje vykstančių reiškinų bei procesų santykius, o sąvokų turinys atskleidžiamas apibendrinant tuos santykius;
- c) pagrindinės operatyvinės veiklos teorijos sąvokos maksimaliai apibendrina operatyvinės veiklos santykius bei jų specifiką;
- d) šių sąvokų visuma sudaro tam tikrą sistemą, kurioje sąvokos viena nuo kitos skiriasi savo apimtimi, abstraktumu bei kitais požymiais, o tai atskleidžia operatyvinės veiklos, kaip socialinio reiškinio, glaudžiai susijusio su kitais reiškiniais, sisteminį pobūdį. Teorija turi būti sisteminga, t. y. joje turi būti darni teiginių sistema, nes jeigu nėra sistemos, nėra ir teorijos [9, p. 40].

Sudarant darnią, vientisą sąvokų sistemą svarbu atkreipti dėmesį į jos sandarą, sistemos sąvokų eiliškumą, tam tikrą loginę seką ir tvarką, nes būtent sistemos sąvokų eiliškumas ir nustatyta tvarka sudaro operatyvinės veiklos teorinį modelį.

Kadangi visos mokslo teorijos turi pagrindines sąvokas, operatyvinės veiklos teorija taip pat turi pagrindinę sąvoką, kuri laikoma operatyvinės veiklos teorijos sąvokų sistemos branduoliu.

Pagrindinė sąvoka operatyvinės veiklos teorijoje yra būtent „operatyvinės veiklos“ sąvoka, kuri gali būti suprantama labai įvairiai, pavyzdžiui, kaip mokslinio tyrinėjimo objektas, kaip valdymo objektas arba kaip tam tikra socialinė teisinė vertybė.

Norint visapusiškai atskleisti „operatyvinės veiklos“ sąvoką reikia smulkiai išnagrinėti tarpusavyje susijusių sąvokų sistemą, sudarytą iš tam tikrų sąvokų, pavyzdžiui, „operatyvinės veiklos esmė“, „struktūra“, „operatyvinės veiklos sistema“, „turinys“ ir „forma“. Norint atskleisti šias sąvokas reikia nagrinėti kitas, siauresnes sąvokas. Pavyzdžiui, norint atskleisti operatyvinės veiklos turinį, reikia išnagrinėti šias sąvokas: „operatyvinės veiklos objektai“, „operatyvinės veiklos subjektai“, „operatyvinės veiklos dalyviai“, „operatyviniai veiksmai“, „metodai ir priemonės“, „operatyvinės veiklos tikslai ir uždaviniai“ bei „operatyvinės veiklos rezultatai“.

Be abejo, visos šios sąvokos yra pakankamai plačiai nagrinėtos operatyvinės veiklos teorijoje ir daugelis iš jų yra pateiktos ir įteisintos operatyvinės veiklos įstatyme, taip pat poįstatyminiuose teisiniuose norminiuose aktuose, reglamentuojančiuose operatyvinę veiklą.

Didelę reikšmę operatyvinės veiklos suvokimui mokslinė, empirinė prasme turi sąvokos, apibūdinančios operatyvinės veiklos socialinį vertingumą, teisėtumą, operatyvinės veiklos sferą, apimtį, operatyvinės veiklos intensyvumą bei efektyvumą.

Mokslininkai, išnagrinėję anksčiau minėtas sąvokas, padeda atlikti mokslinius tyrimus operatyvinės veiklos srityje nustatant jos vaidmenį ir vietą teisinėje sistemoje ir sudaro sąlygas numatyti moksliskai pagrįstą operatyvinės veiklos teorinį modelį.

Blogai veikiantis teisinio reguliavimo mechanizmas ir egzistavimas netinkamai sureguliuotų ar apskritai nereguliuotų operatyvinės veiklos procese atsirandančių santykių. Tai liudija operatyvinės veiklos teorinio modelio būtinumą ir aktualumą.

Taigi apibendrinta operatyvinės veiklos teorija dar gali būti suprantama kaip logiškai susijusi ir sąvokų, nuostatų, kategorijų sistema, interpretuojanti operatyvinės veiklos esmę (turinį ir genezę Lietuvoje). Ši teorija – tai lyg pereinamoji mokslinio pažinimo būsena apie operatyvinės veiklos subjektų vykdomą operatyvinę veiklą.

Operatyvinės veiklos teorijoje atliekamų mokslinių tyrimų tikslas yra operatyvinės veiklos organizavimo ir taktikos tobulinimas tam, kad būtų apsaugotos pagrindinės žmonių teisės ir laisvės, gyvybė, sveikata, nuosavybė, garantuotas valstybės ir visuomenės saugumas.

Operatyvinės veiklos teorija plėtojasi ir plėtojasi kaip teisės mokslo šaka, todėl ji neatšiejama susijusi su kitomis teisės mokslo, t. y. baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso, kriminologijos, kriminalistikos, administracinės, civilinės, tarptautinės teisės ir kitų mokslų šakomis. Kita vertus, operatyvinės veiklos kaip mokslo teorijos, plėtojimasis neįmanomas nepanaudojant ekonomijos, istorijos, technikos, psichologijos ir kitų mokslų žinių.

II. Operatyvinės veiklos teorijos objektas, dalykas ir turinys

Visos mokslinės teorijos gali būti klasifikuojamos pagal tyrimo dalyką, t. y. pagal tą pasaulio sritį, kurią jos tiria [8, p. 147].

Operatyvinės veiklos teorija, kaip ir kitų mokslų teorijos, turi savo mokslinio nagrinėjimo (tyrimo) dalyką. Tai taip pat įrodo operatyvinės veiklos teorijos savarankiškumą.

Mokslinės diskusijos bei bandymai apibrėžti operatyvinės veiklos teorijos nagrinėjimo dalyką prasidėjo gana vėlai. Tai paaiškinama tuo, kad mokslininkai daugiau dėmesio skyrė operatyvinės veiklos mokymo kurso pagrindų, t. y. operatyvinės veiklos esmės, pagrindinių nuostatų, operatyvinės veiklos santykių su kitomis disciplinomis nagrinėjimui.

Norint nustatyti ir apibrėžti mokslinės teorijos dalyką bei turinį pirmiausia reikia išsiaiškinti jos mokslinio tyrinėjimo objektą bei jo santykius su mokslinio nagrinėjimo dalyku ir turiniu [10, p. 96]. Mokslinėje literatūroje, kurioje nagrinėjamos mokslinės teorijos problemos, labai dažnai vartojami terminai „objektas“ ir „dalykas“ ir kartais sudėtinga juos atriboti. Kai kurie autoriai jų neišskiria arba juos tiesiog sutapatina, teigdami, kad šių terminų vartojimas yra susitarimo dalykas [5, p. 29]. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne terminas „dalykas“ apibrėžiamas kaip dėstomasis, mokomasis ar tiriamasis objektas [11, p. 106].

Kai kurie autoriai teigia, kad mokslinės teorijos (tyrimo) nagrinėjimo dalyką tikslinga skirti nuo tyrimo objekto. Jų nuomone, mokslinės teorijos nagrinėjimo objektas – tai, kas yra tiriama, o mokslinio nagrinėjimo dalykas yra tai, ką tiria mokslo teorija. Turinys yra tai, kas sudaro mokslinio nagrinėjimo dalyką (dalyko sandara, sudėtis.). Remiantis šiais teiginiais operatyvinės veiklos teorijos nagrinėjimo (tyrimo) objektą galima atskirti nuo dalyko. Tokiu atveju operatyvinės veiklos teorijos mokslinio tyrimo objektas yra pati operatyvinė veikla. Operatyvinė veikla gali būti tiriama kaip dinaminė sistema arba kaip visuma, susidedanti iš atskirų elementų (dalių). Atskleidžiant operatyvinės veiklos teorijos tyrimo objekto santykį su jos tyrimo dalyku svarbu pabrėžti, kad tyrimo dalykas turi atspindėti operatyvinės veiklos, kaip sudėtingos dinaminės sistemos, savybes bei santykius, atsirandančius toje sistemoje.

Teigiama, kad kiekvienos teorijos mokslinio nagrinėjimo dalykas yra objektyvūs dėsningumai, kuriuos būtina pažinti ir ištirti tam, kad gautus rezultatus būtų galima naudingai panaudoti žmonių veikloje [12, p. 6]. Kai kurie autoriai teigia, kad mokslo dalykas – tai esminiai dėsningumai, santykiai, kuriuos tas mokslas nagrinėja [13, p. 7].

Operatyvinės veiklos teorijos dalykas yra būtent tie pagrindiniai svarbiausi objektyvūs operatyvinės veiklos dėsningumai ir santykiai, atsirandantys vykdant operatyvinę veiklą.

Operatyvinės veiklos teorijos dalykas labai platus, tačiau jį apibendrinus galima teigti, kad jis apima:

- a) operatyvinės veiklos teoriją, atskleidžiančią objektyvius operatyvinės veiklos dėsningumus;
- b) nusikalstamumo kriminologinius aspektus, kriminologines sąlygas, tiesiogiai veikiančias operatyvinės veiklos priemonių pobūdį bei turinį nustatant jų panaudojimo organizacines formas bei taktinius būdus;
- c) teisinius operatyvinės veiklos pagrindus, teisinius, valdymo organizavimo, operatyvinius–taktinius, moralinius, etinius ir psichologinius santykius operatyvinėje veikloje;
- d) operatyvinės veiklos priemonių bei metodų taikymo ir taktikos teisinį reguliavimą bei jo tobulinimą.

Operatyvinės veiklos teorijų plėtojimas padeda spręsti šiuos uždavinius:

1. Moksliniais metodais išsiaiškinti esminius operatyvinėje veikloje nusistovėjusius pasikartojančius ryšius, reiškinius bei procesus ir parengti pagrindines šios žinių srities nuostatas ir sąvokas.

2. Išstudijuoti operatyvinės veiklos atsiradimo bei plėtojimosi istoriją Lietuvoje, nustatyti optimalius operatyvinės veiklos santykius su baudžiamuoju procesu, administracine veikla, išstudijuoti užsienio valstybių teisėsaugos institucijų operatyvinės veiklos teoriją bei praktiką.

3. Ištirti organizacines–struktūrines bei funkcines operatyvinės veiklos problemas, surasti racionaliausius operatyvinės veiklos tobulinimo būdus.

4. Apibendrinti teigiamą praktinę patirtį operatyvinės veiklos srityje ir parengti praktikoje aprobuotą medžiagą apie tinkamiausius organizacinius taktinius operatyvinės veiklos įgyvendinimo būdus, operatyvinės veiklos pajėgų, priemonių, metodų taikymo organizavimą ir taktiką.

5. Teisiniu aspektu ištirti operatyvinę veiklą ir parengti operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo metodiką, teisiųjų aktų, reglamentuojančių operatyvinės veiklos pajėgų, metodų bei priemonių taikymo įgyvendinimo mechanizmą.

6. Ištirti operatyvinę veiklą psichologiniu aspektu, atskleisti operatyvinės veiklos dalyvių (operatyvinių darbuotojų, slaptųjų darbuotojų bei slaptųjų bendradarbių) psichologinius bendravimo ypatumus, taip pat nusikaltėlių asmenybių psichologines charakteristikas, turin-

čias įtakos įgyvendinant operatyvinę veiklą. Parengti psichologines–taktines rekomendacijas praktinei operatyvinei veiklai.

7. Išnagrinėti operatyvinių darbuotojų bendradarbiavimo su kitų teisėsaugos institucijų darbuotojais aspektus, parengti šio bendradarbiavimo tobulinimo rekomendacijas.

8. Ištirti operatyvinių techninių priemonių bei operatyvinių informacinių sistemų naudojimo sprendžiant operatyvinius taktinius uždavinius veiksmingumo didinimo galimybes.

9. Ištirti netradicinių nusikaltimų užkardymo ir atskleidimo būdų naudojimo operatyvinėje veikloje galimybes.

Baigiant galima pasakyti, kad kai kurių užsienio valstybių teisininkai ir mokslininkai yra daug toliau pažengę operatyvinės veiklos teorijos srityje ir jau nagrinėja operatyvinės veiklos teisę kaip atskirą teisės šaką bei operatyvinės veiklos procesą.

Visi puikiai supranta, kad terminas „operatyvinė veikla“ yra stereotipiškai perkeltas Tarybų Sąjungos operatyvinės veiklos teorijoje vartotas terminas „*operativno rozisknaja dejatelnost*“. Toks terminas Lietuvoje diskutuotinas, nors Tarptautinių žodžių žodyne terminas „operatyvinis“ reiškia „susijęs su karine, policijos ar milicijos operacija“ [14, p. 700].

Visose pasaulio valstybėse tokia veikla egzistuoja, ji vykdoma, tačiau daugelyje valstybių „operatyvinės veiklos“ terminas nevertojamas – jis nelabai suprantamas arba jam suteikiama visai kita reikšmė. Daugelis terminą „operatyvinė veikla“ painioja su terminu „operatyvi veikla“, kuri Tarptautinių žodžių žodyne paaiškinama kaip „greita ir tiksli veikla“ [14, p. 700]. Galbūt Lietuvoje operatyvinę veiklą labiau tiktų įvardyti terminu „kriminalinė žvalgyba“, kuris vartojamas ir suprantamas daugelyje užsienio valstybių.

Išvados

Tai, kad operatyvinės veiklos teorija yra atskira teorija, įrodo tai, kad ji turi savo specialių sąvokų sistemą bei specifinį mokslinio nagrinėjimo dalyką, kurio nenagrinėja jokia kita teorija. Pagrindinė operatyvinės veiklos teorijos sąvoka yra būtent „operatyvinės veiklos“ sąvoka. Operatyvinės veiklos teorijos mokslinio nagrinėjimo objektas yra operatyvinė veikla, o dalykas – tai pagrindiniai svarbiausi operatyvinės veiklos dėsningumai ir santykiai, atsirandantys vykdant operatyvinę veiklą.

Operatyvinės veiklos teorija – tai mokslo žinių sistema, paaiškinanti operatyvinę veiklą, jos metodų ir priemonių taikymą, atskleidžianti pagrindinius jos dėsningumus užtikrinant pagrindines žmonių teises ir laisves bei garantuojant valstybės ir visuomenės saugumą.

Operatyvinės veiklos teorijos problemų nagrinėjimas susijęs su tam tikromis aplinkybėmis, kurios turi didelę reikšmę pažangiam operatyvinės veiklos teorijos plėtojimui.

Viena iš tokių svarbių aplinkybių – tai nekokybiškas operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo mechanizmas. Atgavus nepriklausomybę Lietuvoje priimta daug įstatymų, kuriuose buvo bandoma sureguliuoti operatyvinę veiklą, tačiau jie buvo stipriai kritikuojami ir turėjo būti patobulinti. Naujas operatyvinės veiklos įstatymas, priimtas 2002 m. birželio 20 d., taip pat turi trūkumų, tačiau jis daug pažangesnis nei anksčiau Nepriklausomoje Lietuvoje galioję įstatymai, reglamentavę operatyvinę veiklą.

Kita aplinkybė – kad šiandieninėje operatyvinės veiklos praktikoje vis dar egzistuoja tarybinių laikų stereotipai, kurie labai trukdo pažangias idėjas ir teiginius pritaikyti praktinėje veikloje.

Dar viena svarbi aplinkybė: dauguma valstybės institucijų, turinčių specialius valstybės įgaliojimus vykdyti operatyvinę veiklą, išvardytų 2002 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme, susikūrė visai neseniai ir egzistuoja gana neilgai, o kai kurios dar tik kuriasi, todėl natūralu, kad praktinė patirtis labai ribota. Tai taip pat turi didelę reikšmę operatyvinės veiklos teorijos plėtojimui.

Terminas „operatyvinė veikla“ yra stereotipiškai perkeltas Tarybų Sąjungos operatyvinės veiklos teorijoje vartotas terminas „*operativno rozisknaja dejatelnost*“. Šis terminas nelabai priimtinas Lietuvoje, nes kai kuriose valstybėse „operatyvinės veiklos“ terminas nevertojamas – nelabai suprantamas arba jam suteikiama visai kita reikšmė. Lietuvoje operatyvinę

veiklą labiau tikėtų įvardyti terminu „kriminalinė žvalgyba“, kuris vartojamas ir suprantamas daugelyje užsienio valstybių.

LITERATŪRA

1. **Кондрад Н. И.** Сун – цзы. Трактат о военном искусстве. – Москва, 1950.
2. **Torvaldas J.** Kriminalistikos keliai ir klystkeliai. – Vilnius: Mintis, 1981.
3. **Кураев В. И.** Формализация языка науки и философские исследование // Философия, методология, наука / отв. ред. В. А. Лекторский. – Москва, 1972.
4. **Копнин П. В.** Гносеологические и логические основы науки. – Москва, 1974.
5. **Bitinas V.** Ugdymo tyrimų metodologija. – Vilnius: Jošara, 1998.
6. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
7. **Рузавин Г. И.** Методология научного исследования – Москва: Юнити – Дана, 1999.
8. **Рузавин Г. И.** Научная теория логико–методологический анализ. – Москва, 1978.
9. **Kardelis K.** Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: Technologija, 1997.
10. **Оперативно–розыскная** деятельность. Учебник / под ред. Горяинова К. К., Овчинского В. С., Шумилова А. Ю. – Москва: Инфра, 2001.
11. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 2000.
12. **Басецкий И. И., Шиенок В. П.** Оперативно–розыскная деятельность органов внутренних дел. – Минск, 1994.
13. **Алексеев А. И., Сенилов Г. К.** Актуальные проблемы теории оперативно–розыскной деятельности. – Москва, 1973.
14. **Vaitkevičiūtė V.** Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 2001.

Identity of Undercover Activities

Dr. Kęstutis Šimkus
Assistant Petras Tarasevičius
Law University of Lithuania

SUMMARY

For the long period undercover activities and undercover activities theory were not of a public nature and usually were separate undercover activities categories, concerning the departmental juridical regulation gainsaid for the main people rights and freedom.

After rehabilitation of Lithuanian independence, essential inadequacies of undercover activities accomplishment were found between democratic and totalitariness state.

The beginning of Lithuanian law reform and the process of integration into Europe Union had a huge influence on the development of undercover activities and undercover activities theory, because of increasing demand to change the old science categories to novelties.

The research object of this article is undercover activities theory and the general object of scientific research is to analyse and summarize, by implementing historical, logical–comparative, systematic analysis methods, the scientific propositions, which prove the identity of scientific undercover activities theory, and establish factors and situations, that influence the development of progressive undercover activities theory.

